

Twee woonlocaties: gescheiden werelden

AUTEUR MARJOLIJN VAN DER KLIS

De toename van tweeverdienergezinnen die Nederland in de afgelopen decennia doormaakte, heeft zijn weerslag op de woonlocatiekeuze van huishoudens. Het afstemmen van twee verschillende werkplekken op één woonlocatie is voor steeds meer huishoudens een ingewikkeld vraagstuk. De complexiteit wordt vergroot door regionale verschillen op de woningmarkt in zowel prijsniveaus als het aanbod van type woonomgevingen. De specialisering en internationalisering van de arbeidsmarkt maakt het voor bepaalde beroepsgroepen bovendien lastig om een geschikte baan te vinden in de regio waar men woonachtig is. Hoewel het in de meeste huishoudens buiten kijf staat dat de werklocaties op niet meer dan één à anderhalf uur reizen van de woning moeten worden gevonden, kiest een gedeelte van de huishoudens voor andere oplossingen waarin het onderscheid tussen zakenreizen, dagelijkse pendel en migratie vervaagt.

Voor sommige huishoudens leidt het afstemmingsvraagstuk tussen wonen, werken en gezinsleven tot de keuze voor een pendelrelatie. In een pendelrelatie zijn partners getrouwd of beschouwen zichzelf als samenwonend, maar één van beiden woont een deel van de tijd elders, in de buurt van zijn of haar werkplek. De reden hiervoor is dat de pendelafstand tussen deze werkplek en de gezamenlijke woning te groot is om dagelijks af te leggen. Een pendelrelatie is een bijzonder compromis op het huishoudenniveau voor het combineren van prioriteiten op het gebied van werken, gezin en wonen.

De keuze voor een pendelrelatie heeft ingrijpende gevolgen voor de dagelijkse levens van gezinsleden. Activiteitenpatronen en routines in het dagelijks leven hebben een vormende invloed op de identiteit van individuen. Routines vormen een manier waarop men zich plekken eigen maakt. In dit verband wordt ook wel gesproken

van de plaatsgebonden identiteit. Een bijzondere plek voor de ontwikkeling van iemands plaatsgebonden identiteit is de woning. Door activiteiten en dagelijkse routines kan de betekenis van een woning voor een persoon toenemen. Zo kan een huis de betekenis krijgen van een thuis. In samenhang hiermee is de rol van tijd van groot belang voor het begrijpen van iemands plaatsgebonden identiteit. Zowel cyclische als lineaire aspecten van tijd zijn daarbij belangrijk. Bij cyclische aspecten gaat het bijvoorbeeld om dagelijkse routines en wekelijks terugkerende activiteiten. Lineaire aspecten gaan over de binding die men opbouwt met een plek in de loop der tijd.

Bij pendelkoppels woont doorgaans een van beide partners permanent in de gezamenlijke woning (de locatievaste partner) samen met eventuele kinderen, terwijl de ander elke week op en neer reist tussen de twee woonplekken (de pendelende partner). De activiteitenpatronen van de pendelende partner worden gekenmerkt door de routinematige afwisseling van twee woonlocaties en het wel of niet samen zijn met het gezin. Hierbij rijzen vragen als: hoe verhouden de routines van de pendelende partner in en rond de twee verschillende woningen zich tot elkaar? Hoe dragen activiteitenpatronen bij aan de locatiegebonden identiteiten die de pendelende partner op beide plekken ontwikkelt? En in welke mate leidt dit op één of beide plekken tot de beleving van een thuisgevoel?

Aan de hand van interviews met dertig pendelende partners is onderzocht hoe activiteitenpatronen worden beïnvloed door het aangaan van een pendelrelatie. Van deze respondenten is eenderde vrouw en tweederde man. Voor de helft van de dertig geïnterviewden geldt dat beide woonlocaties zich binnen Nederland bevinden. In de andere helft van de gevallen is de gezamenlijke woning in Nederland maar bevindt

Sommigen twee verdienergezinnen kiezen voor een pendelrelatie waarin een van beide partners een tweede woning betreft nabij het werk. Het wonen op twee plekken heeft gevolgen voor de beleving van beide locaties.

de pendelwoning zich in het buitenland (bijvoorbeeld in België, het Verenigd Koninkrijk, Zwitserland of Duitsland). Het reizen tussen beide woonlocaties gebeurt vaak per trein of auto en in sommige gevallen vliegt men. Voor het leeuwendeel van de koppels geldt dat zij elkaar elk weekend zien, in sommige gevallen is men eens in de twee weken een (lang) weekend bij elkaar en in een enkel geval is er een afwijkend ritme (bijvoorbeeld een paar maanden afwezigheid afgewisseld met een paar weken aanwezigheid in de gezamenlijke woning).

De lage prijzen van lowbudget vliegmaatschappijen maken het mogelijk dat ook pendelende partners die vliegen wekelijks of tweewekelijks naar de gezamenlijke woning kunnen komen. De geïnterviewden zijn veelal hoogopgeleid. Ze zijn specialistische professionals of werken in hogere managementposities. In de helft van de gevallen zijn er thuiswonende kinderen, in leeftijd variërend van zuigeling tot beginnend student.

Werkleven in de pendelwoning

In de activiteitenpatronen van de pendelende partners op de dagen die worden doorgebracht in de woning bij het werk werden drie typen activiteiten onderscheiden, te weten: werken (op kantoor of thuis), verzorging (zoals maaltijden, persoonlijke verzorging en huishoudelijke taken) en ontspanning (individueel of in sociaal verband binnen of buiten de woning). Driekwart van de pendelende partners heeft een zeer eenzijdig activiteitenpatroon op de locatie bij het werk. Zij besteden hun

tijd hoofdzakelijk aan werken en maken daarbij structureel overuren. De meesten doen dat op kantoor, sommigen in de pendelwoning. Een gedeelte van deze respondenten geeft aan dat overwerken voor hen een normale zaak is, ook voordat ze een pendelrelatie aangingen werkten ze structureel extra uren. Anderen vertellen echter dat zij veel overwerken omdat ze zich niet prettig voelen op de locatie bij het werk. Ze voelen zich niet thuis in de woning zelf of weten niet goed welke andere tijdsbesteding mogelijk zou zijn buiten de werkuren. De minimale hoeveelheid tijd die aan ontspanning wordt besteed, brengen deze respondenten

vrijwel altijd alleen door, bijvoorbeeld met televisie kijken of de krant lezen. Een enkeling gaat ter ontspanning wel eens de deur uit voor een wandeling of een fietstochtje. Buiten het werk hebben de meesten zelden tot nooit contact met andere mensen. De tijdsbesteding van deze pendelende partners aan verzorgende routines is minimaal. Sommigen hebben een hulp in de huishouding, anderen verklaren dat de woonplek toch niet vies wordt, omdat men er bijna geen gebruik van maakt en maar alleen is. Een gedeelte van deze respondenten besteedt wel aandacht aan een zelfgemaakte maaltijd en doet daar ook boodschappen voor. Anderen kiezen voor gemak door gebruik te maken van afhaalmaaltijden, magnetronmaaltijden, eenvoudig te bereiden maaltijden als een broodje met soep of ze eten een prakje dat ze van hun partner hebben meegekegen. De stad waarin ze doordeweeks verblijven kennen de meeste van deze respondenten slechts fragmentarisch. Ze maken er weinig gebruik van. Dit gedeelte van de geïnterviewden bestaat voornamelijk uit mannen.

Ronald bijvoorbeeld is een 52 jaar oude manager die een éenkamerwoning heeft in een grote Randstedelijke gemeente. Zijn kamer bevindt zich op loopafstand van zijn werkplek. De gezamenlijke woning waar hij de weekends met zijn vrouw doorbrengt, ligt in een landelijk gebied buiten de Randstad. Ronald zegt over zijn situatie: "Na een lange werkdag wil ik soms juist even lekker alleen zijn met mijn eigen prakje of broodje." Even later merkt hij op: "Je bent meestal 's avonds alleen, dat is af en toe wel eenzaam. (...) Televisie kijken is soms het enige contact met de buitenwereld lijkt het wel. (...) Ik moet eerlijk zeggen, ik ga ook wel eens

's avonds terug naar mijn bureau... Dat is me wel tegen gevallen, de werkdag wordt onwillekeurig veel langer."

Anderen geïnterviewde pendelende partners, een kwart van de dertig respondenten, waaronder veel vrouwen, onderscheidt zich door een veel gevarieerder activiteitenpatroon in en rond de pendelwoning. Overwerken proberen ze zoveel mogelijk

“'s Avonds ben je meestal alleen. Dat is af en toe wel eenzaam.”

te vermijden, huishoudelijke taken voeren ze regelmatig uit, ze doen boodschappen en koken voor zichzelf. De ontspanningsactiviteiten zijn veel diverser dan bij de eerder genoemde pendelaars. Sommigen zijn lid van sportclubs of hebben andere hobby's in de buurt van de pendelwoning. Ook ontmoeten ze regelmatig vrienden, zowel in de pendelwoning als buitenshuis. De vrienden die men bij de pendelwoning heeft, zijn overigens vrijwel altijd collega's van het werk. Fiona bijvoorbeeld is 49 jaar oud en werkt als ICT'er voor een groot bedrijf in het oosten van Nederland. Haar partner woont en werkt in de Randstad. Fiona deelt haar appartement een paar dagen per week met een collega (Sandra) die ook een pendelrelatie heeft. Fiona vertelt: "Ik kook elke avond. Als Sandra er ook is, koken we om de beurt, dan overleggen we eerst. (...) Om vijf uur, kwart over vijf, ga ik naar huis vanaf het werk, dan kijk ik eerst 'The Bold and the Beautiful', ik ben verslaafd aan de 'Bold'... en ik drink een glas sherry. (...) Dan om zes uur, als de 'Bold' is afgelopen, bedenk ik wat ik wil eten. Dan heb ik of iets in de vriezer liggen, of ik stop bij de Albert Heijn als ik terug kom van de sportschool. Dan neem ik een douche en ga ik het eten klaarmaken." Fiona vertelt verder dat ze altijd samen met een collega naar de sportschool gaat en daarnaast wekelijks gaat stappen met vriendinnen die ze ook van het werk kent.

Privéleven in gezamenlijke woning

Waar de locatiegebonden identiteit in en rond de pendelwoning voor velen wordt gekenmerkt door de functionaliteit van een baan, staan de activiteiten in en rond de gezamenlijke woning in het teken van het pri-

véleven. Slechts enkele respondenten geven aan ook in de dagen dat men in de gezamenlijke woning met partner en eventuele kinderen is, tijd aan werken te besteden.

De activiteitenpatronen op de dagen die partners gezamenlijk doorbrengen, voornamelijk weekenddagen, blijken voor velen in het teken te staan van het compenseren van de 'verloren tijd' die men op de pendellocatie doorbracht. Daarin zijn twee varianten te onderscheiden. Enerzijds zijn er pendelende partners die zich richten op ontspanningsactiviteiten, zoals contacten met vrienden, sport en hobby's. Deze pendelende partners hebben in en rond de gezamenlijke woning volle en

gevarieerde activiteitenprogramma's en gaan veel de deur uit. Anderzijds zijn er pendelende partners die zich gedurende de weekends primair focussen op het compenseren van de verloren tijd met partner en gezin. In deze gevallen zijn de activiteitenpatronen in en rond de gezamenlijke woning meestal eenvoudig en afgesloten van de buitenwereld.

Het uitvoeren van verzorgende activiteiten, zoals aandacht geven aan de kinderen, meedraaien in huishoudelijke taken en het uitvoeren van klussen in en rond de woning, maakt voor de meeste van de dertig respondenten ook deel uit van de routines in de gezamenlijke woning. Dit gaat regelmatig gepaard met een gevoel van tijdsdruk van veel 'moeten' in weinig tijd.

Leven in gescheiden werelden

Wat opvalt in alle verhalen van geïnterviewden is dat de cyclische aspecten van tijd die samenhangen met het wekelijkse pendelritme tussen de beide woningen, van grote invloed zijn op de locatiegebonden identiteiten van de pendelende partners. Het is erg ingewikkeld en soms onmogelijk voor hen om bepaalde voorheen als vanzelfsprekend ervaren activiteiten op het gebied van ontspanning en verzorging te ontplooiën. Dat is het gevolg van het routinematig verdelen van de tijd over twee woonlocaties. Zo meldden diverse respondenten dat ze vroeger lid waren van een sportvereniging of een zangkoor. Sinds aanvang van de pendelrelatie is het echter onmogelijk gebleken om op een van beide locaties zo'n binding aan te gaan. Men wordt namelijk geacht zowel bij trainingen of repetities aanwezig te zijn, die meestal op vaste weekdagen plaatsvinden, als bij wedstrijden of uitvoe-

ringen, die doorgaans in de weekends gepland staan. Ook verzorgende activiteiten worden door het pendelritme wekelijks onderbroken. Irene verduidelijkt dit in een vergelijking met de periode dat ze op één vaste locatie woonde. Ze legt uit: "Hier doe ik een minimale hoeveelheid boodschappen, eenpersoonsmaaltijden, wat fruit, wat melk. (...) Vroeger kookte ik meer. Nu koop je dingen die houdbaar blijven gedurende deze week. Je weet dat je volgende week weer nieuwe dingen moet kopen."

Als gevolg van het routinematige verdelen van de tijd over twee woonlocaties hebben heel wat pendelende partners het gevoel in twee gescheiden werelden te leven met elk hun eigen activiteiten. De pendellocatie wordt door het merendeel van de respondenten primair gekenmerkt door het werk. De locatiegebonden identiteit op deze plek is voor hen hoofdzakelijk functioneel. De gezamenlijke woonlocatie kenmerkt zich juist door een nadruk op het privéleven met activiteiten rond gezin, verzorging, vrienden en ontspanning. Voor sommigen levert dit een soort vakantiegevoel op doordat de gezamenlijke woonlocatie wordt geassocieerd met een gevoel van vrij zijn van een baan die letterlijk heel ver weg is.

Deze verschillen in locatiegebonden identiteit worden versterkt door een tweede aspect van tijd dat van groot belang is binnen pendelrelaties: het lineaire aspect van tijd. De keuze voor een pendelrelatie durft men over het algemeen aan omdat het koppel ervan uitgaat dat dit een tijdelijke oplossing zal zijn voor de afstemming van werk, gezin en wonen. Veel pendelende partners vinden het daarom 'de moeite niet' om op de pendellocatie te investeren in andere activiteiten dan het werk. Men hoopt die locatie immers weer snel achter zich te kunnen laten. Op het moment dat partners weer fulltime samen op één locatie zouden gaan wonen, zou het hen bovendien emotioneel zwaarder lijken om afscheid van de pendellocatie te nemen als daar ook bindingen zijn opgebouwd buiten het werk, zoals hobby's en sociale contacten. De gezamenlijke woonlocatie wordt daarentegen in veel gevallen juist wel als een permanente locatie beschouwd. Respondenten hechten er belang aan op deze locatie te investeren in ontspannende en verzorgende activiteiten om hun algehele binding met deze locatie niet te laten verslappen.

Twee huizen, één thuis

Dit artikel maakt duidelijk dat de beleving van een plaatsgebonden identiteit in belangrijke mate wordt beïnvloed door de dagelijkse activiteiten die men op een specifieke plek uitvoert. De productie van een thuisgevoel in een huis lijkt in grote mate afhankelijk van het type dagelijkse activiteiten, de variatie daarin en het delen van de dagelijkse routines met familie. Juist daarin staat de variatie in en rond de gezamenlijke woning in schril contrast met de uniformiteit en functionaliteit van het dagelijkse leven op de pendellocatie. Dit contrast zorgt ervoor dat het ontwikkelen van een thuisgevoel primair is voorbehouden aan één van beide woningen: de gezamenlijke woning. Op basis van deze studie kan geconcludeerd worden dat het thuisgevoel positief wordt beïnvloed door het idee dat men voor langere tijd met die specifieke plek verbonden zal blijven. De hoeveelheid tijd die in de dagelijkse of wekelijkse routines in en rond een huis wordt doorgebracht blijkt echter van minder belang te zijn voor het ontwikkelen van een thuisgevoel dan de manier waarop die tijd wordt besteed.

Marjolijn van der Klis (m.vanderklis@uva.nl) is als promovendus verbonden aan het onderzoeksinstituut AMIDSt van de Universiteit van Amsterdam

Literatuurselectie

- Case, D. (1996) Contributions of journeymen away to the definition of home: an empirical study of a dialectical process. *Journal of environmental psychology* 16, pp. 1-15.
- Després, C. (1991) The meaning of home: literature review and directions for future research and theoretical development. *The Journal of Architectural and Planning Research* 8, 2, pp. 96-115.
- Dovey, K. (1985) The quest for authenticity and the replication of environmental meaning. In: D. Seamon & R. Mugerauer (eds.) *Dwelling, place and environment. Towards a phenomenology of person and world*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers.
- Hardill, I. (2002) *Gender, migration and the dual career household*. New York: Routledge.
- Kenyon, L. (1999) A home from home. Students' transitional experience of home. In: T. Chapman & J. Hockey (Eds.) *Ideal homes? Social change and domestic life*. Londen: Routledge.
- Moore, J. (2002) Placing home in context. *Journal of environmental psychology* 20, pp. 207-217.
- Proshansky, H.M., A.K. Fabian & K. Robert (1983) Place-identity: physical world socialization of the self. *Journal of environmental psychology* 3, pp. 57-83.
- Rose, G. (2003) Family photographs and domestic spacings: a case study. *Transactions of the Institute of British Geographers* 28, pp. 5-18.
- Somerville, P. (1997) The social construction of home. *Journal of Architectural and Planning Research* 14, 3, pp. 226-245.
- Tuan, Y.-F. (1977) *Space and place. The perspective of experience*. Minneapolis: University of Minneapolis Press.